

PROBLEM ÇÖZME YAKLAŞIMININ ÇEŞİTLİ KURAMLAR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Betül ÇOLPAN KURU¹

*Güneşin altındaki her problemde
Bir çözüm vardır ya da hiç yoktur
Eğer bir tane varsa bulana kadar onu ara
Eğer hiç yoksa hiç aklından geçirme
(Mother Goose dan alıntı)*

ÖZET

Bu derleme çalışmasında problem ve problem çözme kavramının tanımı yapılarak çeşitli kuramcıların problem çözme yaklaşımları aşamaları anlatılmıştır. 21. yüzyıl becerileri içinde yer alan kendi önemini kendi belirlemiş olan, yanıt ve çözümleri formüle etmek için durum, fikir ve bilgileri belirleme, analiz etme ve değerlendirme olarak tanımlanan kritik düşünme (eleştirel düşünme), bir problem çözme yaklaşımı olarak çalışmaya dahil edilmiştir. Makalenin hedefi problem çözme konusunda bir perspektif oluşturmak, kişisel çözüm şemalarını oluşturmaya yardımcı olmak ve problem çözme becerilerine katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: *Problem, problem çözme yaklaşımı, kritik düşünme, zihinsel şema.*

EVALUATION OF THE PROBLEM-SOLVING APPROACH IN TERMS OF VARIOUS THEORIES

ABSTRACT

In this review, the concept of problem and problem solving has been defined and the stages of problem solving approaches of various theorists are explained. Critical thinking, which is defined as determining, analyzing and evaluating situations, ideas and information to formulate answers and solutions, which has determined its own importance by taking part in 21st century skills, was included in the study as a problem solving approach. The aim of the article is to create a perspective on problem solving, to help create personal solution schemes and to contribute to problem solving skills.

Keywords: *Problem, problem solving approach, critical thinking, mental schema.*

Derleme Review

Basvuru/Submitted
15 Nis/Apr 2021

Kabul/Accepted
23 Nis/Apr 2021

Yayın/Published
24 May/May 2021

Atf/Cite: Çolpan-Kuru, B. (2021). Problem çözme yaklaşımının çeşitli kuramlar açısından değerlendirilmesi. *Alanyazın-CRES Journal* 2(1), 50-58.
<http://dx.doi.org/10.22596/cresjournal.0201.50.58>

¹ Psikolojik danışman, MEB, PhD, betulkuru@gmail.com ORCID:0000-0002-2905-6003

GİRİŞ

Problem çözme yaklaşımının tarihsel süreçte, fen bilimlerinde olduğu kadar sosyal bilimlerde de aktif olarak kullanılan bir yaklaşım olarak yer aldığını görmekteyiz. Kişilerde psikolojik ve/veya fiziksel izler bırakabilen problemler hayatın her aşamasında karşımıza çıkabilmektedir. Bıraktıkları izler ise önem derecesine ve boyutuna göre değişiklik göstermektedir. Oluşabilecek izlerden en az zararlı etkilenmek ve problemleri hızlı ve etkili müdahale yöntemleri ile atlatmak için bireyler çeşitli şemalar oluşturmaktadırlar. Müdahale şemalarının pek çoğu bireylerin eğitim dönemlerinde oluşmaya başlarlar. Bu nedenle okullarımızda sayısal derslerde olduğu kadar sözel derslerde de problem çözme yaklaşımının aşamaları ile konuları işlemek öğrencilerin hayatları boyunca karşılaştıkları problemleri çözebilmelerine yardımcı olacaktır. Ayrıca benzer problemleri kendi başlarına çözebilme yeterliliği kazanmış öğrenciler daha bağımsız bireyler olabileceklerdir.

Bireyler yaşamlarında karşısına çıkan problemleri çözerken çeşitli müdahale yöntemleri kullanırlar. Kullanılan bu müdahale yöntemleri bireyin sadece çözdüğü probleme yönelik pratiğini oluşturmaz. Aynı zamanda bu müdahaleyle beraber edinilen kazanımlar, bireylerin yaşamlarında karşısına çıkabilecek yeni problemlerde edindiği tecrübelerden faydalanarak problemin yaratacağı durumdan daha az zararlı çıkabilmesine hizmet ederler. Problem çözme yaklaşımı, problemlerin çözümüne yönelik sunmuş olduğu perspektif ve şemaların yanı sıra farklı vaka ve problemlerin çözümünde uygulanan diğer yaklaşımlar için de önemli bir model konumundadır (Danış & Kara, 2016, 2).

Problem çözme ile ilgili ele alınan konular aynı zamanda karar verme süreci için de geçerlidir. Yaşantımızda olan problemlerin pek çoğu aldığımız kararlarla ilgilidir. Karar verme sürecinin her bir aşaması aynı zamanda problem çözme sürecinin de aşamasıdır denilebilir. Aldığımız her bir karar, problemlerimiz üzerinde onları azaltmak, çözümüne katkı sağlamak ya da problemi arttırmak konusunda etki etmektedir. Bazı problemleri alınan yanlış ya da zayıf kararlar ortaya çıkarırlar. Aslında pek çok problem doğru, zamanında ve güçlü kararlarla daha ortaya çıkmadan engellenebilmektedir (Paul & Elder, 2013, 206)

Problem Kavramı

Problem çözme yaklaşımını açıklamaya problem tanımından başlamak gerekmektedir. Nedir

problem? Eğitim kuramcısı John Dewey'e göre problem "insanın zihnini karıştıran, ona meydan okuyan ve inancı belirsizleştiren her şey olarak tanımlanmaktadır. "(Baykul, 1987). Günlük yaşantımızda karşılaştığımız pek çok şey aslında birer karar verme ve problem çözme durumudur. Sabah uyanırız, günlük rutin aktivitelerimizi yaparız, kahvaltıda ne yiyeceğimiz, üzerimize ne giyeceğimiz, işe ya da okula nasıl gideceğimiz hep bir karar verme ve çözülmesi gereken durum olarak karşımıza çıkar. Ancak bu eylemler karışık bir durumu ifade etmez bu nedenle problem olarak algılanmaz. Eğer zamanında uyanmamış ve geç kalmışsak bu bir problemdir ve çözülmesi gereken karışık bir durumdur. İşte bu noktada bundan sonraki bölümde detaylarını vereceğimiz problem çözme sürecine gireriz. Bazen bir arkadaşımızın yönelttiği bir soru, yolda yürürken yere atılmış bir sakızın ayağımıza yapışması, şiddet olaylarının artması, enflasyon gibi birçok şey problem olarak karşımıza çıkabilir. Arkadaşımızın yönelttiği soru kafamızı ona cevap bulabilmek için karıştırabilir, yere atılmış bir sakızın sıcak bir günde ayağımıza yapışması ise ondan kurtulmak istememiz için uğraşmaya sebep olabilir. Her gün sosyal medya ve televizyonlarda gördüğümüz şiddet olayları psikolojik durumumuzu olumsuz etkileyebilir ve bunlar da bir problem durumdur. Ancak bu problemin çözülmesi yetkililerin sorumluluğundadır. Yine enflasyon ve siyasi karışıklıklar da devlet yetkililerince çözülmesi gereken problemler olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Gelbal,1991, 167).

Yukardaki örneklerde de gördüğümüz gibi problemlerin hem zihinsel hem de fiziksel kaynaklı olabileceği görülmektedir. Arkadaşımızın sorduğu soru zihinsel bir soru olabilir, düşünerek cevap verebiliriz. Ayağımıza yapışan sakızdan kurtulmak ise hem zihinsel hem de fizikseldir; düşünür, nasıl çıkaracağımıza karar verir ve kas kuvveti ile ayağımızdan çıkarmaya uğraşırız. Bu karşılaşılan fiziksel ya da zihinsel güçlükleri ortadan kaldırmaya ve belirsizlikleri gidermeye çalışmakla da problem çözme sürecine girilmiş olunur. Ayağa sakız yapışması örneğinde olduğu gibi kişinin kas gücü ile sakızdan kurtulmaya çalışmadan önce nasıl çözebileceğini düşünmesi bir problem çözme sürecidir ve bir dizi kararı içermektedir. Dewey'in problem tanımına tekrar dönülecek olursa bir şeyin problem olabilmesi için insanın düşüncelerini ve belleğini karıştırması gerekmekte idi. O halde bazı problemlerin insanların düşüncelerini karıştırdığı bazılarının ise karıştırmadığı söylenebilir. Birey bir problem ile daha önceden karşılaşmış ve çözümünü bularak o problemi sorun olmaktan çıkarmış ise tekrar karşılaştığında o

durumu problem olarak algılamayacaktır. Bu da bir durumun problem olması için, o durumun yeni ve değişik olması gerektiğini ortaya koymaktadır (Gelbal, 1991, 168).

İnsanlar karşılaştıkları problemleri çözmek için farklı bilgi kaynaklarından yararlanmaktadır. Bu kaynakların başlıcaları; gelenekler, toplumca benimsenmiş otorite figürleri, kişisel deneyimler ve bilim olarak sayılabilir (Karasac, 1984).

Bilim, problem çözmeye dayanak olarak kullanılacaksa ilk olarak John Dewey'in belirlediği daha sonra çeşitli kuramcılar tarafından da tanımlanan bilimsel yöntem süreci kullanılır. Çeşitli kuramcılarının üstünde çalıştığı bilimsel yöntem süreci farklı sayıda aşamalarla ifade edilmiştir. Ancak hepsinde şu dört ana aşama mutlaka yer almaktadır: (1) problemin tanımlanması, (2) hipotezlerin düzenlenmesi, (3) hipotezlerin test edilmesi, (4) sonuçların çıkarılması (Mandell, 1980).

Kuramcılar tarafından aşamaları farklı olarak isimlendirilse de bilimsel yöntemin problem çözmeye kullanılması, birbirini takip eden aşamalar olarak ilerlemekte ve bir zincir olarak devam etmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu aşamalardan birincisi, problemin varlığının farkında olmaktır. Bir başka ifade ile bir durumun problem olabilmesi için o durumun kişiyi ya da toplumu rahatsız etmesi ve bu rahatsızlık durumunun farkına varılması gerekmektedir. Yukarıdaki örnekteki ayağa yapışan sakız kişiyi rahatsız etmiyor ve kişi onu fark etmiyorsa bu durum problem olarak tanımlanmaz. Problem kavramı bir başka açıklamaya göre ise birey veya toplumların başarılı olmak için önlerine çıkan ve mutlaka çözülmesi gereken güçlükler olarak tanımlanmıştır (Gelbal, 1991, 168).

Kritik düşünme yaklaşımına göre ise problemi doğru tanımlamak en önemli aşamadır. Çünkü bazen problemi doğru tanımlamak bile çözümün kendisi olmaktadır. Çoğu zaman yanlış gereksinimler ve mantıklı olmayan hedefler problem yaratmaktadır. Gereksinim ve istek, pek çok durumda birbirinin yerine eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. “Yaşamak için yemek yemeğe gereksinim duyuyorum.” ile “Mutlu olmak için spor arabaya gereksinim duyuyorum.” ifadelerinin birbirinden oldukça farklı olduğu görülmektedir. Zengin olmak istenebilir ancak buna gereksinim duyulmayacağı ortadadır. Yüksek kariyerli ve statülü bir işe sahip olmak da yine istenebilir ama bunu da bir gereksinimden çok istek olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. O halde gereksinim ve istemek kelimeleri doğru olarak

kullanılırsa problemlerin büyük bir kısmının çözülebileceğini söyleyebiliriz. Bazen de mantıklı olmayan hedef ve değerler, daha sonra faydadan çok zarar getirebilmekte, yeni problemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin sınavlara hazırlanan öğrenciler soruları çözmek için anahtar yöntemleri, konunun ana fikrini düşünmeden ezberlemektedirler. Çünkü konunun ana fikrini anlamak genellikle anahtar yöntemleri öğrenmekten çok daha fazla zaman almaktadır. Ancak bu, daha sonra çözülmesi gereken farklı sorular için yeni bir problem olarak öğrencilerin karşısına çıkmaktadır. Oysa öğrencilerin kendi öz saygılarının ve çalışma sistemlerinin bu durumdan olumsuz etkilenmemesi için çözdükleri sorulardaki ana fikirleri anlamaları gerekmektedir. Bu özellikle fen ve matematik derslerinde sıkça yapılan hatalardan biri olarak tespit edilmiştir (Paul & Elder, 2013, 208).

Problemler bazen zamana bırakılırsa kendilerini çözerler ya da bir karara bağlarlar. Anlaşamadığımız sizi rahatsız eden bir komşunuzun taşınması, soğuk algınlığının geçmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Ancak birçok problem böyle kendiliğinden uzaklaşıp çözülmez. Üstünde durulup etkin bir şekilde çözüme ulaştırılmaları gerekmektedir. Eğer çözülmezler ise zaman içinde daha da kötüleşip daha zor çözülecek hale gelebilirler. Eski Hawaii'lerin “Ya siz hayatı yersiniz ya da hayat sizi yer.” sözünde olduğu gibi hayatımızdaki problemlerin çözümlerinin peşinden koşmak gereklidir. Ayrıca problemlerimizi çözmek için çözümler aramakla, seçenekler bulmakla bu problemlerin çözümünün sorumluluğunu da kendi üzerimize almış olmaktadır.

Problemler fark edilmelerine göre iki türe ayrılmaktadırlar: (1) Bireyin kendi davranışları ve kararları ile yarattığı problemler, (2) Bireyin kendi etkisinin olmadığı, kendi dışındaki güçlerin yarattığı problemler. Çözülebilir şans en yüksek olan problem grubu birinci grupta yer alan bireylerin kendi davranışları ve kararları ile yarattığı problemlerdir. Bu iki problem grubunun her biri yine kendi içinde iki gruba ayrılmaktadır: (1) tamamen ya da bir kısmını çözebileceğimiz problemler, (2) kontrol edemeyip hiçbir zaman çözemeyeceğimiz problemler. Bu problemleri bizim çözebilir şansımız yoktur, çözmeye uğraşarak kendimize yeni problemler yaratabiliriz.

Problem Çözme Yaklaşımları

Problemleri çözebilmek için birçok kuram ve yaklaşım geliştirilmiştir. Bu çalışmada, bireyleri mantıklı olmayan, problemi çözüyor gibi görünen

fakat çözemeyen veya problemleri çözerken başkalarının hak ve gereksinimlerini yok sayarak çözen çözümlerden insanı uzak tutan yaklaşımlar incelenmiştir (Paul & Elder 2013, 209).

Problemler, bireylerin ya da toplumların karşılaştıkları ve başarıya, mutlu bir yaşama ya da gereksinimlere ulaşmak için çözmeleri zorunlu güçlüklerdir. İnsanlar yaşamlarının başlangıç yıllarında daha çok gereksinimlerinin giderilmesine yönelik yalın ve basit problemlerle karşılaşır. İlerleyen yaşlarda ise daha kompleks, daha çok yönlü problemler ortaya çıkmaya başlar. Bireyin yaşama uyumunun başarılı olması için bu problemlerin cesaretle karşılanması ve çözümlenebilmesine ihtiyaç vardır (Taşçı, 2005, 73). Problem bir durumu, amaçlı başka bir duruma dönüştürmeye yönelik bilimsel bir süreç olan problem çözme, istenilen amaca ulaşabilmek için işlevsel ve yararlı olan araç ve davranışların çeşitli imkânlar arasından seçilmesi ve kullanılmasıdır (Aksoy, 2003). Problem çözme bu genel anlamıyla bireylerin sorunlarına yönelik hedeflere ulaşmalarıdır denilebilir. Problem çözme yaklaşımlarının öğrenilmesi ve kullanılması bireylerin çözüm için eylemde bulunmasına yardımcı olabilmektir. Çoğu kişi problemlerini çözmek için tamamen tesadüfi bir şekilde değişik yaklaşımlar kullanırlar, bu nedenle de çözüme ulaşamazlar. Problemler ancak onlara sistemli olarak yaklaşırsa çözülebilmektedirler. Bunun olabilmesi için ise birtakım basamakların izlenmesi gerekmektedir (Taşçı, 2005, 74). Sistemli bir yaklaşım olarak ele alınan problem çözme bazen bir uzmanın rehberliğinde de gerçekleştirilebilir. “Gerçekte problem çözmenin, yöntem mi, teknik mi, strateji mi yoksa yaklaşım mı olduğu konusunda görüş ayrılıkları mevcuttur. Moffatt, Demirel ve Barth problem çözme yönteminden söz ederken, Bilen ve Sönmez problem çözme tekniğinden söz etmektedir ve problem çözme yöntemi olarak ele almaktadır” (Aksoy, 2003, 90). İlk şartı sorunu iyi tespit edebilmek olan problem çözme süreci problemin fark edilmesi ile başlar, problem hakkında bilgi edinme, kaynaklara başvurma ve verilerin toplanması ile devam eder. Problemi çözecek kişi, elindeki veri ve bilgilere göre birtakım hipotezler geliştirir ve sonra bunlar arasından en uygun olanı seçer. Daha sonra ise bu en uygun ve iyi çözüm metodu olduğuna karar verdiği yöntem veya yöntemleri kullanarak çözüme gider (Ünsal & Ergin, 2011, 74). Problem çözme süreci çok sayıda otorite tarafından incelenmiştir. Farklı kuramlara ve kuramcılara ait problem çözme süreçlerinin müdahale şemaları aşağıda ana hatları ile ele

alınmıştır.

Stevens’in Problem Çözme Süreci

Problem çözme sürecini aşağıdaki gibi ele alan Stevens’a göre aşamalar şu şekildedir:

- Problemin anlaşılması,
- Gerekli bilgilerin toplanması,
- Problemin kaynağına inilmesi,
- Çözüm yollarının ortaya konulması,
- En iyi çözüm yolunun seçilmesi,
- Problemin çözülmesi (Sezgin, 2011, 32).

Dixon ve Bangert’in Problem Çözme Süreci

Problem çözme yönteminin başarıyla uygulanabilmesinin, aşamaların dikkatle izlenebilmesine bağlı olduğunu ifade eden Dixon ve Bangert, bu aşamaları aşağıdaki şekilde sıralamışlardır:

- *Konunun seçimi, problemi hissetme ve problemin ortaya çıkması:* Bu aşamada, karşılaşılan bir sorun vardır ve bu sorunun fark edilmesi sürecin başlangıcını oluşturmaktadır.
- *Problemin sınırlandırılması:* Bu aşamada, probleme açıklık getirilmesi, problemin tanımlanması ve müracaatçının gücüyle orantılı bir biçimde sınırlandırılması beklenir. Problem çözümüne nereden başlanacağı, neleri içine alarak nerede biteceği gibi hususlar önceden saptanıp iyice belirtilir.
- *Uygulamanın planlanması:* Bu aşamada, problemin çözümüne yönelik, ne gibi ihtiyaçların olduğu bu kaynaklara nasıl ulaşılabileceği tartışılır.
- *Kaynakların sağlanması:* Bu aşamada, problem çözümünde, yararlanılacak uygun kaynaklar belirlenir ve nasıl kullanılacağı tartışılır.
- *Problemin incelenmesi:* Bu aşamada, problemin çözümüne yönelik faaliyette bulunulur. Çeşitli çözüm yolları denenir ve geçerlilikleri tartışılır.
- *Sonuçlara ulaşma:* Bu aşamada, uygulanan yöntemin getirileri irdelenir. Problemin çözümü için uygulanan stratejilerin çıktılarını alır.
- *Konuları, görüşleri ve bulguları tartışma:* Bu aşamada ise problemin çözümü için uygulanan yöntemlerin sonuçları, sürecin içerisinde bulunan kişilerce tartışılır, işlevselliği değerlendirilir (Ünsal & Ergin, 2011, 76-77).

Kneeland'ın Problem Çözme Süreci

Problem çözme süreci için Kneeland ise tekrarlayıcı bir model geliştirmiştir. Bu modelin aşamaları şunlardır:

- Problemin fark edilmesi,
- Gerekli bilgilerin toplanması,
- Problemin kaynağının incelenmesi,
- Çözüm yollarının geliştirilmesi,
- En uygun çözüm yolunun tespit edilmesi,
- Problemin çözülmesi.

Bu süreç, tekrarlanarak problem çözülene kadar devam etmektedir (Karagöz & Çakır, 2011: 1669).

Dewey'in Problem Çözme Süreci

John Dewey'in 1910 yılında problem çözme için öne sürdüğü modelden sonra pek çok kuramcı tarafından yeni modeller geliştirilmiştir. Bu modellerin pek çoğunun John Dewey'in modelinin değiştirilmiş biçimleri olduğu görülmektedir. Dewey'in bir problemi çözebilmek için takip edilmesini önerdiği aşamalar sırası ile şu şekildedir:

- Sorun çözme gereksinimi hissetme,
- Sorunu tanıma,
- Çözüm seçeneklerini arama,
- Eylemi kararlaştırma,
- Kararı uygulama,
- Çözümü değerlendirme (İşmen, 2001, 116).

D'Zurilla ve Goldfried'in Problem Çözme Süreci

Sosyal problem çözme sürecini tanımlanabilen dört aşamaya ayıran D'Zurilla ve Goldfried'in sıraladıkları aşamalar aşağıdaki gibidir:

- Problemin tanımlanması ve formüle edilmesi,
- Alternatif çözümlerin üretilmesi,
- Karar verilmesi,
- Çözümün uygulanması ve doğrulama (D'Zurilla & Nezu 1982, 201-271).

Gallagher ve Stepien'in Problem Çözme Süreci

Gallagher ve Stepien'e göre problem çözme aşamaları aşağıdaki gibi formüle edilmektedir:

- Problem hakkında düşünmek,
- Problemin ne olduğunu tam olarak öğrenmek,
- Problemin çözümüne katkısı olabilecek gözlemlerin neler olduğuna karar vermek,
- Problemin çözümüne yönelik eylemleri hayata geçirmek,
- Problemin daha iyi anlaşılmasına gerçekten katkısı olan sonuçların olup olmadığına karar vermek,
- Sonuçları bildirmek, konuşmak ve yayınlamak (Ünsal & Ergin, 2001, 78-79).

Barth'ın Problem Çözme Süreci

Problem çözme aşamalarını Barth şu şekilde sıralamıştır:

- Tecrübe aşaması,
- Çeşitlilik ve belirsizlik aşaması,
- Problemi belirleme aşaması,
- Denence oluşturma aşaması,
- Araştırma ve kanıtlama aşaması,
- Genelleme aşaması (Kalaycı, 2006, 57).

Bingham'ın Problem Çözme Süreci

Bingham'a göre ise problem çözme süreci şu sıraya göre gerçekleşir:

- Problemi tanımak ve onunla uğraşma gereksinimi hissetmek,
- Problemi açıklamaya, niteliğini, alanını tanımaya ve onunla ilgili ikincil problemleri kavramaya çalışmak,
- Problemle ilgili bilgileri toplamak,
- Problemin içeriğine uygun olan verileri seçmek ve düzenlemek,
- Toplanmış verilerin ve problemle ilgili bilgilerin ışığında çeşitli olası çözüm yollarını saptamak,
- Çözüm şekillerini değerlendirmek ve duruma uygun olanlar arasından en iyisini seçmek,
- Kararlaştırılan çözüm yolunu uygulamak,
- Kullanılan problem çözme yöntemini değerlendirmek (Kalaycı, 2006, 58).

Hicks'in Problem Çözme Süreci

Hicks problem çözme sürecini altı aşama olarak modellemiştir. Bu modelde, bireylerin bir problem çözme modelini bilmesi ve bunu kendisine uyarlaması ardından problemi çözmesi gerektiği öngörülmüştür. Aşamalar ise aşağıdaki gibidir:

- Problemin belirlenmesi,
- Verilerin toplanması,
- Problemin yeniden tanımlanması,
- Uygun çözümlerin üretilmesi,
- En iyi çözümün seçilmesi,
- Çözümün onaylanması ve uygulamaya geçilmesi (Kalaycı, 2006, 57).

Ross ve Kennedy'nin Problem Çözme Süreci

Problem çözme konusunda çalışan iki araştırmacı olan Ross ve Kennedy problem çözme süreci aşamalarını aşağıdaki gibi ele almışlardır:

- Problemi anlama,
- Problemi analiz etme,
- Daha önce çözülmüş problemlerle karşılaştırma,
- İşlem yollarını söyleme,
- Uygulama,
- Kontrol etme (Sezgin, 2011, 30).

Kritik Düşünme Yöntemi ile Problem Çözme

"Zihin kendi başına bir yerdir ve orada, cennetten bir cehennem ya da cehennemden bir cennet yaratabilir." (John Milton, *Paradise Lost*).

Bu bölümde kısaca kritik düşünme tanıtılacak ve kritik düşünmenin unsurları kullanılarak problem çözme yaklaşımı açıklanacaktır. Kritik düşünme, düşünmeyi daha iyi hale getirmeyi düşünürken düşünme hakkında düşünme sanatıdır. Eleştirel düşünmenin iç içe geçmiş üç safhası vardır: Düşünmeyi analiz eder, düşünmeyi değerlendirir ve düşünmeyi geliştirir (Paul & Elder, 2013, xxi).

Düşünmeyi analiz etme, herhangi bir durumda düşünmenin parçaları üzerine odaklanmak bir diğer ifade ile amaca, durumu ortaya koyan soruya, bilgiye, tekrarlara, varsayımlara, çıkarımlara ve bakış açısına odaklanmaktır. (Paul & Elder 2013, xxi).

Düşünmeyi değerlendirme ise düşüncenin güçlü ve

zayıf yanlarını ortaya çıkarmaktır. Üstünde durulan düşüncenin ne kadar açık ne kadar doğru ne kadar kesin ne kadar ilgili, ne kadar derin, ne kadar mantıklı ne kadar önemli ve ne kadar tarafsız olduğunu açıklamaktır (Paul & Elder, 2013, xxvi).

Eleştirel düşünmenin üçüncü ve son safhası ise *düşünceyi geliştirmektir*. Bu safhada düşüncenin zayıflıkları azaltılır ve düşünce güçlü yanlar üzerine oluşturulur. Zaten kritik düşünme, düşünerek yaptığımız her şeye nasıl yaklaşmamız gerektiğini ortaya koyan bir yoldur, bir kılavuzdur ve bize daha iyi düşünmeyi öğretir (Paul & Elder, 2013, xxvi).

Kritik Düşünmeye Göre Problem Çözmenin Aşamaları

Hedefleri, amaçları ve gereksinimleri objektif olarak anlamak. Çoğunlukla bireysel problemlerimizin kaynağı peşinden koşmamamız gereken şeylerin peşinden koşmamızdır. İnsanın yapısı gereği aşırıyı araması genelde çok sık rastlanan bir durumdur. Aşırı varlık (aç gözlülük), aşırı güç (baskın olma), aşırı yeme (sağlıksız bir beden) bunlardan bazılarıdır. Bu aşırıyı arama yerine mantıklı olan gereksinimlerimize bizi götürecek hedef ve amaçlar edinirsek gerçek problemlerimizin farkına varırız. Bazen de problemler herkesin bizim gibi inanmasını, bizim değer verdiklerimize değer vermesini istediğimiz için de çıkabilmektedir. Tutarsız düşünce kriterleri belirleyerek başkalarının da kendimiz gibi davranmasını isteriz ve onları yargılamayı kendimize hak olarak görürüz (Paul & Elder, 2013, 210).

Problemleri net ve açık bir şekilde belirleyip analiz etme. Problemleri çözmemizin ilk şartı, problem tanımını yapılırken de bahsedildiği gibi bir problem olduğunu fark etmemizle başlar. Ayrıca problemi iyi ifade etmeye çalışmak da gereklidir. Çünkü problem ne kadar iyi ifade edilirse çözümünü de o kadar kolay olmaktadır. Çoğu kişi gündelik yaşamın içinde problemleri bir belirsizlik içinde bırakmaktadır. Bir şeylerin yanlış olduğu yolunda gitmediği anlaşılır ancak ne olduğu tam olarak aydınlatılmaz. Bazen de hoşnutsuzluk ifade edilir ama kökündeki sebebin ifade edilmesine yanaşılmaz. Problemlerden ve nedenlerinden kaçmak kendiliğinden çözümlenmesini beklemek kişinin yararına olmamaktadır. Bekle ve gör stratejisi bazen uygun gibi görünse de sızlanmak, üzülme, şikâyet etmek ve sadece durup beklemek etkili bir problem çözme stratejisi değildir. O halde öncelikle problem mümkün olduğu kadar net ve

açık bir şekilde ifade edilmelidir. Problemi çözmek için neler yapılmasına ihtiyaç olduğunun ve hangi eylemlerin yapılacağına belirlenmesi ise bu aşamada işe yarayacak kararlardır (Paul & Elder, 2013, 211).

Problemi çözmek için ihtiyaç duyulan bilgiyi anlayarak o bilgiye ulaşma. Problemlerin çözümünde bilgi edinmek anahtar bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Problem hangi alanda ise o alanla ilgili bilginin toplanması gereklidir. Bu da probleme ilişkin soruyu doğruyu sormakla başlar ve sürer. Problemin çözümü bazen tek bir alanla ilgili olmayabilir, bu durumda ilgili olan tüm alanlarda bilgi toplamak gereklidir (Paul & Elder, 2013, 212).

Toplanan bilgiyi değerlendirme, yorumlama ve analiz etme. Problemin çözümü ile ilgili bilgi toplamanın gerekli olduğu bir önceki aşamada belirtilmişti. Bu aşama, edinilen bilginin yorumlanması, analiz edilmesi, kişiye bir şey ifade ediyor olması ve ona anlam veriyor olması ile ilgilidir. Etrafımızda birçoğu güvenilir olmayan, gerçeklerden saptırılmış, bağlamından kopmuş yanlış bilgiler dolaşmaktadır. Bu bilgileri ve bilgi kaynaklarını güvenilirlik ve problemle ilgililik açısından analiz etmek gereklidir. Bu analizler edinilen bilgilerin içinden kişiyi doğru çözüme götürecek olan bilgileri bulabilmeyi sağlayacaktır (Paul & Elder, 2013, 212).

Problemin çözümü için yapılacak eylem seçeneklerini anlama ve onları değerlendirme. Bir önceki aşamada toplanan bilgiler çoğu zaman problemin çözümü için yapılacakların seçeneklerini de belirler. Ancak sadece seçenekleri belirlemekle kalınmamalı daha ileri çıkarımlar yapılmalıdır. Bu çıkarımlar bilgiyi yorumlamanın ötesinde kişiyi eyleme götürecek araçlar olduğu için de önemlidir. Eldeki seçenekleri dikkatli bir biçimde değerlendirmek, basit bir biçimde zihinde oluşan ilk seçeneğin peşinden gitmemek kritik düşünmenin en başarılı yöntemidir. Her bir seçeneğin hem avantajları hem de dezavantajları birlikte içereceği bilinmelidir. Bu nedenle her bir seçenek için zaman ayırarak farklı çıkarımlar yapılmalıdır. Bir seçenek kısa vadede uygun gibi görünse de uzun vadede önemli olumsuz sonuçlara varabilir. Kişi iyi bir düşünür olmak istiyorsa uzun vadede problemlerini çözecek seçeneklere yönelmelidir. Birçok defa seçenekler için yeterli zaman ayrılmadığı ve gerekli dikkat verilmediği için başarısız olup acı ya da zarar görülen ya da başkalarına acı ya da üzüntü verilen durumlar yaşanmaktadır. Bu duruma sebep insanın kendini aldatıcı ikilik özelliğidir. Bu özellik kısa vadeli tatmine sebep olan günlük kararlar verilmesine

sebeplendir. Kişi iyi bir problem çözücü olmak için uzun vadeli tatmini ve yaşam değerlerini de içeren seçeneklere yönelmelidir ki bulunan çözümler yaşamına anlam katabilsin. Ayrıca problemi ya da problemleri çözmeye başlarken bu konuda istekli olunmalıdır. Hiçbir problem, harekete geçmek için kişi istekli olmazsa çözülmez. Çünkü sadece problemin çözümünü düşünen değil aynı zamanda yaparı da kişinin kendi olacağı için karar verilen seçenek kişinin kendi için anlamı hale gelmeli ve istekli olunmalıdır (Paul & Elder, 2013, 213).

Seçenekler içinden birini seçerek onu takip etme. Bu aşamada kritik düşünür olarak problemi doğrudan çözecek bir ya da daha fazla eylem stratejisi oluşturulduğu için artık bu stratejiye uygun eylemler gerçekleştirilmelidir (Paul & Elder, 2013, 214).

Sonuçlara göre ortaya çıkan çıkarımları izleme ve değerlendirme. Bu aşamaya kadar gelip problem çözmek için harekete geçildiğinde aslında henüz iş bitmemiştir. Durumun farkındalığı ile eğer gerekiyorsa stratejileri revize etmek için hazır olunmalıdır. Seçilen strateji, analizler ya da problemin ifade edilme tarzı ya da her üçünün birden değiştirilebilme olasılığı her zaman canlı tutulmalıdır. Yaşam genellikle sürprizlerle doludur. Bugün için en iyi seçenek görünen yarın için bir hataya dönüşebilir. Kritik düşünür olarak geri dönebilmek ve seçeneği değiştirmek amacıyla esnek bir tutumla çıkan sonuçları objektif değerlendirmek gereklidir (Paul & Elder, 2013, 214).

SONUÇ

Akıl yürütme, nesnelere uygun kategorilere ayırma, olaylara veya kurallara dayalı yeni sonuçlara varma olarak tanımlanan problem çözme becerisi bireyin yaşamını başarıyla yönetmesi için gerekli olan beceriler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Problem çözme performansında kullanılan problem türlerini araştırmacılar iki gruba ayırmışlardır: iyi tanımlanmış problemler (well-defined problems) ve zayıf tanımlanmış problemler (illdefined problems) (Pretz & ark. 2003). İyi tanımlanmış problemlerde (örneğin bir ürünün indirim oranını hesaplamak) genellikle doğru bir yanıtla ulaşmak için uygulanacak prosedürler daha net ve açık olarak belirlenmiştir. Gündelik hayatta sık karşılaşılan zayıf tanımlanmış problemlerde ise (örneğin kişiler arası sorunları çözmek) herkesin üstünde anlaşığı aynı fikirde olduğu net ve açık doğru tek bir prosedür olmadığı görülmektedir. Bu zayıf tanımlanmış problemlerde çözüme giden yol genellikle kişiden kişiye değiştiği için belirsiz kalmakta ve genellikle kişiden kişiye

değişmektedir. Araştırmacılar problem çözme sürecine odaklanarak bu sürecin bir dizi aşama içerdiğini belirtmiş ve bu aşamaları tanımlamaya çalışmışlardır. Bağımsız bir hayat sürdürebilmek ve başarılı bir şekilde yaşlanmak için bireyin karşılaştığı problemleri çözme beceri düzeyinin yüksek olması gerekmektedir. Bu nedenle insan hayatını büyük ölçüde etkileyen pek çok bilim alanında önemli bir kavram olarak ele alınan problem çözme becerisine katkıda bulunan değişkenlerin belirlenmesi ve bu becerinin gelişmesinin bireyin hayatındaki sonuçlarının bilinmesi oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, B. (2003). Problem çözme yönteminin çevre eğitiminde kullanılması. *Pamukkale Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(14), 83-98.
- Danış, Z., M., & Kara, Z. H. (2016). Sosyal hizmette problem çözme yaklaşımı. *The Journal of Academic Social Science Studies International*, 45(3), 1-10.
- D'Zurilla, T. J., & Nezu, A. (1982). Social problem solving in adults. In P. C. Kendall (Ed.), *Advances in Cognitive-Behavioral Research And Therapy* (Vol. 1, pp. 201- 274). Academic Press.
- Heidrich, S. M., & Denney, N.W. (1994). Does social problem solving differ from other types of problem solving during the adult years? *Exp Aging Res*, 20, 105-126.
- Gelbal, S. (1991). Problem çözme süreci. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1(6), 167-173.
- İşmen, A. E. (2001). Duygusal zekâ ve problem çözme. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (13), 111-124.
- Kalaycı, N. (2006). Öğretim yöntemi olarak kullanılan problem çözme adımları, ilgili etkinlikleri ve değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 39(31), 56-59.
- Karagöz, M., & Çakır, M. (2011). Problem solving in genetics: Conceptual and procedural difficulties. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 11(3), 1668-1674.
- Paul, R., & Elder, L. (2013). *Critical thinking* (E. A. Aslan & G. Sart, Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sezgin, E. (2011). *Problem çözme becerisi ölçeğinin geliştirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Taşçı, S. (2005). Hemşirelikte problem çözme süreci. *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14, (Ek sayı: Hemşirelik özel sayısı), 73-78.
- Ünsal, Y., & Ergin, İ. (2011). Fen eğitiminde problem çözme sürecinde kullanılan problem çözme stratejileri ve örnek bir uygulama. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 10(1), 72-91.